

тивів та не потребує дезактивації. Величини ґрунтового надходження радіонуклідів до врожаю рослин відображають коефіцієнтом переходу (КП). Значення КП радіокалію та радіоцезію для повітряно-сухої маси рослин наведено у табл.

Табл. Коефіцієнти переходу ^{137}Cs і ^{40}K у врожай культур на дерново-опідзолених піщаних і супіщаних ґрунтах за різних умов зрошення,

Варіант досліду	КП* (^{137}Cs)	КП (^{40}K)
Варіант 1	0,06	1,18
Варіант 2	0,05	0,95
Варіант 3	0,05	1,09

*КП – (Бк/кг маси врожаю використаної вологості)/(кБк/м² ґрунту)

Порівнюючи коефіцієнти переходу радіонуклідів, можна зробити висновок, що переважна більшість радіоцезію знаходиться у зв'язаній формі та зафіксована у ґрунті, тоді як радіокалій має на порядок більшу рухливість, тобто знаходиться у розчинній обмінній формі. Результати здійснених досліджень збігаються з національними та міжнародними даними. Згідно з дослідженнями МАГАТЕ [13], КП (^{137}Cs) у врожай огірків для піщаних ґрунтів становлять 0,04; за даними українських дослідників [1, 2, 9] – 0,01-0,05.

Висновки. Встановлено закономірності надходження ^{137}Cs та ^{40}K у врожай огірків при веденні рослинництва на радіоактивно забруднених ґрунтах приватних господарств Полісся: при поливі підземною та поверхневою водою спостерігається зменшення вмісту радіонуклідів у плодах огірків. При цьому збільшується врожайність культури до 35 %. Вміст ^{137}Cs в огірках знаходився у межах 0,9-2,6 Бк/кг, що задовольняє вимоги чинних державних гігієнічних нормативів. Коефіцієнти переходу ^{137}Cs становлять 0,05-0,06, це відповідає загальноприйнятним значенням показника для дерново-опідзолених піщаних та супіщаних ґрунтів. Значення коефіцієнтів переходу ^{40}K варіюються від 0,95 до 1,18, причому найбільші значення КП – в разі вирощування огірків в умовах богарного землеробства.

Література

1. Перепелятников Г.П. Основы общей радиоэкологии : монография / Г.П. Перепелятников. – К. : Вид-во "Атіка", 2012. – 440 с.
2. Радиоэкологический стан территорий, віднесених до зон радіоактивного забруднення (у розрізі районів) / за ред. В.І. Холоші. – К. : Вид-во ТОВ "Інтелектуальні системи ГЕО", 2008. – 56 с.
3. Двадцять п'ять років Чорнобильської катастрофи: Безпека майбутнього / Національна доповідь України. – К. : Вид-во КІМ, 2011. – 346 с.
4. Cambray R.S. Radioactive fallout in air & rain, results to the end of 1988. Atomic Energy Authority Report AERE R 13575 / R.S. Cambray, K. Playford, G.N.J. Lewis, R.C. Carpenter. – London : HMSO Publications, 1989. – 126 p.
5. Алексахин Р.М. Чернобыль, сельское хозяйство, окружающая среда / Р.М. Алексахин, Н.И. Санжарова, С.В. Фесенко и др. – Обнинск : Изд-во ВНИИСХРАЭ, 2006. – 35 с.
6. Атлас радіоактивного забруднення території України. – К. : Вид-во МНС України, 2011. – 59 с.
7. Войцехович О.В. Управление качеством поверхностных вод в зоне влияния аварии на Чернобыльской АЭС / О.В. Войцехович. – К. : Вид-во "Віпол", 2001. – 136 с.
8. Експрес-випуск № 13 від 19 січня 2012 р. – К. : Вид-во Головного управління статистики у Київській області, 2012. – 4 с.
9. Методика комплексного радіаційного обстеження забруднених внаслідок Чорнобильської катастрофи територій (за винятком території зони відчуження). – К. : Вид-во "Атіка-Н", 2007. – 60 с.

10. Захист від радіації. Визначення об'ємної активності радіонуклідів методом гамма-спектрометрії з високою роздільною здатністю: ДСТУ ISO 10703-2001. – [Чинний від 2003-07-01]. – К. : Вид-во Держспоживстандарт України, 2003. – 15 с.

11. Методика выполнения измерений массовой концентрации металлов в питьевой, природной и сточной воде методом атомно-абсорбционной спектрометрии: МВВ № 76-12-97. – [Чинна від 1997-01-20]. – К. : Вид-во "Либідь", 1997. – 32 с.

12. Допустимі рівні вмісту радіонуклідів ^{137}Cs і ^{90}Sr у продуктах харчування та питній воді. Державні гігієнічні нормативи: ГН 6.6.1.1-130-2006. – [Чинні від 2006-05-03]. – К. : Вид-во МОЗ України, 2006. – 13 с.

13. Handbook of parameter values for the prediction of radionuclide transfer in terrestrial and freshwater environments. Technical reports series. – Vienna : IAEA, 2010. – № 472. – 194 p. [Electronic resource]. – Mode of access http://www-pub.iaea.org/MTCD/publications/PDF/trs472_web.pdf.

Якименко А.Н. Роль поливной воды в накоплении радионуклидов огурцами на Полесье

Исследовано радиологическое состояние типичных полесских почв и поливной воды из подземных и поверхностных источников водоснабжения. Определено содержание ^{137}Cs и ^{40}K в плодах огурцов, выращенных на радиоактивно загрязненных почвах Полесья. Выяснено, что выращенная продукция по содержанию ^{137}Cs соответствует требованиям государственных гигиенических нормативов (ДР-2006). Рассчитаны коэффициенты перехода ^{137}Cs и ^{40}K из почвы в плоды огурцов при разных условиях полива.

Ключевые слова: почва, плоды огурцов, активность, поливная вода, коэффициент перехода, радионуклид, ^{137}Cs , ^{40}K .

Iakymenko A.N. The influence of irrigation water in the accumulation of radionuclides to cucumber of Polissya

Radiological condition of typical Polissya soil and irrigation water from groundwater and surface water sources has been investigated. The concentration of ^{137}Cs and ^{40}K in the fruits of cucumbers grown in radionuclide contaminated soils Polissya has been measured. The content of ^{137}Cs on products meets requirement of state hygienic standards (DR-2006). The transfer coefficients of ^{137}Cs and ^{40}K from soil to the fruit of cucumber grown under different conditions of irrigation have been calculated.

Keywords: soil, fruit of cucumber, activity, irrigation water, transfer coefficient, radionuclide, ^{137}Cs , ^{40}K .

УДК 338.48:711.4(477)

Доц. О.М. Головка, канд. техн. наук;
магістр Е.Ю. Брецько – Мукачівський ДУ

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В МАЛИХ МІСТАХ

Відображено стан розвитку туризму в малих історичних містах, досліджено значення розвитку туризму в малих містах України, проаналізовано проблеми та перспективи розвитку туристичної сфери та обґрунтовано необхідність повноцінного співробітництва влади з бізнесом і населенням для покращення туристичної привабливості малих історичних міст, виділено туристичні можливості малих історичних міст України.

Ключові слова: туризм, малі історичні міста, розвиток туристичної галузі, проблеми розвитку туризму, державна програма розвитку туризму.

Постановка проблеми. Туристична галузь швидко розвивається і є найбільш конкурентоспроможною, забезпечує робочими місцями, підвищує доходи населення та надходження до місцевого бюджету, покращує соціальну інфраструктуру. Як свідчить світовий досвід, рекреаційне господарство, зокрема туризм, може істотно впливати на соціально-економічний розвиток міст, а залучення інвестицій для забезпечення рекреаційного облаштування території – на

приріст виробництва не лише в індустрії відпочинку та оздоровлення, але й в інших галузях.

Основною формою територіальної організації туристсько-рекреаційної діяльності виступають поселення, серед яких провідне місце займають малі історичні міста, як найбільші центри попиту туристичних послуг та їх пропозиції. У них зосереджено велику кількість пам'яток історії, культури та архітектури, які є привабливими екскурсійними об'єктами, в поєднанні з пам'ятками природи та садово-паркового мистецтва створюють найкращі передумови для розвитку туризму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку туризму в Україні, зокрема на рівні малих історичних міст, привернули увагу багатьох дослідників впродовж останнього десятиліття. Серед них – Є. Самарцев, С. Гурський, В. Кифяк, які відзначають актуальність розвитку сфери туристичних послуг, в малих історичних містах, та вказують на нові можливості малих історичних міст Мало дослідженою і не висвітленою залишається проблема системного вирішення питань розвитку сфери туристичних послуг малих історичних міст, її впливу на місцевий розвиток, а також роль та можливості органів місцевого самоврядування в розвитку туризму та забезпеченні високого рівня життя мешканців територіальної громади цих міст.

Постановка завдання. Мета роботи – дослідити значення розвитку туризму в малих історичних містах України, проаналізувати основні проблеми та виявити перспективи розвитку туризму й обґрунтувати необхідність повноцінного співробітництва влади з бізнесом і населенням для покращення туристичної привабливості малих історичних міст.

Виклад основного матеріалу дослідження. Україна – країна, чиї рекреаційні можливості, історична та культурна спадщина є колосальними ресурсами розвитку. Особливо це стосується тих малих міст, які найменше потерпали від техногенних навантажень індустріальної епохи, в яких значною мірою збереглася від пожеж та соціальних перетворень радянських часів історична спадщина. Для багатьох з цих міст туризм може стати головною стратегією їх подальшого розвитку.

Кожне з 147 історичних міст України, перелік яких затверджено постановою Кабінету Міністрів, – окрема сторінка у літопису держави. Безліч історичних подій, що істотно вплинули на хід розвитку цивілізації, відбувалися протягом століть на цій землі. Тому наша історія та культурна спадщина цікаві не тільки найближчим сусідам. Водночас, цей величезний потенціал туризму є майже не задіяним сьогодні [1].

Малі міста – носії романтики, живописності і того особливого колориту, який неможливо відтворити штучними засобами. Але відсутність уваги до них на довгі роки загальмувало їх розвиток. У зв'язку з цим проблема розвитку малих історичних міст, як і раніше, актуальна. Необхідне визначення раціональних шляхів розвитку цієї численної групи міст.

Варто враховувати той факт, що малі міста володіють великими можливостями для розвитку малого туристичного бізнесу і рекреаційній галузі, чого позбавлені великі рекреаційні центри, у зв'язку з величезним навантаженням на

територію і наявністю вже сформованої мережею рекреаційних підприємств. Але перевага малих міст у тому, що громадяни, що живуть в урбаністичних центрах, приїжджають сюди, щоб насолоджуватися спокійним відпочинком в екологічному і незагромаженому просторі. І на цих перевагах треба наголошувати.

Вирішення проблеми малих історичних міст потребує проведення політики їх активізації, а не промислового розвитку. Розвиток індустрії туризму і відпочинку є одним із шляхів розвитку малих історичних міст України. З величезним зростанням внутрішнього та міжнародного туризму цей, економічно ефективний шлях набуває все більшого поширення. Історичні міста треба всіляко оберігати, розвиваючи їх як центри масового відпочинку та туризму [2].

У ході управління процесом формування туристсько-рекреаційної мережі розселення головну увагу потрібно зосереджувати на здійсненні регулювання зростання міст-курортів шляхом заборони розміщення в них нових і розширення діючих підприємств містоутворювального значення.

Однак багато проблем залишається невирішеними, зокрема розроблення кадастру земель рекреаційного призначення, поширення реклами щодо туристсько-рекреаційних об'єктів, стимулювання підприємницької діяльності в туристичному бізнесі. Важливим є залучення інвестицій для будівництва нових та репрофілювання існуючих закладів під санаторно-курортні установи, розвиток маломісних готелів, автокемпінгів, туристичних стоянок тощо, яких є достатньо в малих історичних містах.

У багатьох малих містах України у засобах масової інформації активно проводиться реклама міжнародного туризму і майже відсутня реклама внутрішнього туризму, за винятком загальновідомих зон туризму та рекреації (Крим і Карпати). Також відсутні кошти на реконструкцію пам'яток історії та архітектурного мистецтва, а залучення інвестицій гальмується через неврегульовану нормативно-законодавчу базу країни. Як відомо, значна кількість населених пунктів України – Хотин, Межиріччя, Ізяслав та інші мають пам'ятки архітектури XVII-XVIII ст., для відновлення яких необхідні значні капіталовкладення [3].

В малих містах України не розвинений сектор туристичної індустрії. У жодному місті України не роздаються безкоштовні буклети-путівники історико-культурних пам'яток міста. Крім цього, не у всіх містах наявні такі путівники, що зумовлено вузьким тлумаченням туризму та малою обізнаністю про різноманіття туристичних послуг.

Різноманіттям туристичних послуг можуть похвалитися переважно міста-мільйонери, міста загально визначених зон рекреації та туризму (Крим, Карпати), деякі історичні та культурні центри. Водночас, у більшості малих історичних міст України можна розвивати промисловий, оздоровчий та інші види туризму. Але для цього ж знову потрібні інвестиції для створення бізнес-центрів, рекреаційних зон відпочинку, які поєднували би у собі пасивні та активні види відпочинку.

У більшості малих історичних міст, в яких зараз гостро стоїть проблема безробіття населення та низького розвитку соціальної інфраструктури, передумови для промислового розвитку достатньо обмежені (відсутність сировинної бази, погане забезпечення транспортом, віддаленість від основних промислових

центрів), але наявність рекреаційних ресурсів, особливо культурно-історичних, та значний працересурсний потенціал створюють можливості для формування туристсько-рекреаційного комплексу, розвиток якого сприятиме відновленню міст регіону та удосконаленню існуючої системи розселення [6].

Але головна проблема, яка серйозно перешкоджає розвитку турбізнесу, – це незацікавленість у цьому голів муніципальних утворів. Малі міста повинні триматися разом: спільно розвивати туризм набагато простіше і зручніше. З цією метою треба формувати міжмуніципальні групи малих міст, створювати навколо них транспортні кластери. Слабке міжмуніципальне співробітництво є гальмом для провінційного туризму.

Розвиток туристичних програм міст і регіонів неможливо здійснити тільки зусиллями влади. Щоб ці програми реалізувалися і працювали, необхідна повноцінна співпраця з бізнес-спільнотою і, безумовно, обов'язкове залучення громадськості в ці процеси. Там, де це відбувається, турбізнес починає розвиватися. Там, де цього немає, всі розроблені в адміністраціях програми залишаються нереалізованими.

Загальнодержавна програма розвитку малих міст, затверджена Законом України від 4 березня 2004 р., передбачає:

- для міст, що мають значні рекреаційний та оздоровчий потенціали (міста-курорти і санаторно-курортні та рекреаційні центри): стимулювання розвитку курортних функцій із заборобою будівництва нових і розширення діючих промислових підприємств, не пов'язаних із задоволенням потреб відпочиваючих і населення малих міст або таких, що можуть негативно вплинути на природні лікувальні фактори;
- для міст, що мають значні природний та історико-культурний потенціали (історичні, історико-архітектурні, культурні та туристичні центри): розвиток туристичних функцій із збереженням і можливим господарським використанням об'єктів культурної спадщини, захист довкілля, обмеження господарської діяльності на територіях історичних ареалів міст [4].

Для ефективного туризму в малих містах необхідно створити комплекс обслуговуючих галузей: готельне господарство, торгівлю і громадське харчування, транспортну мережу, побутове та культурне обслуговування рекреантів, виробництво сувенірів. Будівництво в них рекреаційних підприємств невеликої і середньої потужності забезпечить зайнятість місцевого населення, стимулюватиме розвиток сфери соціального і культурно-побутового обслуговування, а також стане чинником, який стримує відтік працездатного населення в великі й середні міста [5].

Правильне поєднання розмірів і кількості рекреаційних та туристичних підприємств в малих історичних містах, безумовно, сприятиме кращому використанню як чоловічих, так і жіночих трудових ресурсів, місцевої сільськогосподарської сировини і рекреаційних ресурсів, а також більш рівномірному розміщенню рекреаційного господарства в регіональному аспекті. Розвиток малого та середнього турбізнесу насамперед веде до соціального благополуччя регіону: люди будуть зайняті справою, працевлаштовані. Вони стануть забезпечувати в регіоні стабільність. Тобто матеріальні та нематеріальні показники повинні бути гармонізовані між собою.

У перспективу розвитку історичних міст повинен ставитись принцип комплексності, який передбачає найкраще збереження пам'яток архітектури, історичного планування і раціональне розміщення нового будівництва. Однак туризм не може слугувати єдиною містоутворювальною базою історичних міст, особливо малих і середніх. Крім рекреаційної діяльності, доцільним напрямом їх розвитку є налагодження виробництва художніх виробів, сувенірів, буклетів, художньої фотографії, будівництво підприємств харчової промисловості та об'єктів соціально-побутового обслуговування, туристичні бази, піонерські табори, спортивно-оздоровчі бази підприємств по виробництву спорядження і предметів для відпочинку, закладів торгівлі, для задоволення потреб місцевого населення та відпочивальників.

Залучення пам'яток до рекреаційного використання означає їх експлуатацію і отримання доходів. У процесі розвитку туризму на потреби відпочиваючих починає працювати ціла галузь з великою кількістю зайнятих працівників і службовців. Таким чином рекреаційна діяльність сприяє вирішенню проблем зайнятості та підвищенню прибутків місцевого населення [5].

Розвиток туристичної галузі в малих історичних містах стримується цілою низкою проблем: наукових та нормативно-правових, економічних та фінансово-кредитних, організаційно-управлінських, рекламно-інформаційних та маркетингових. Зокрема:

- недосконалість законодавчої та нормативно-правової бази,
- відсутність єдиної політики в галузі курортно-туристичного бізнесу як на загальнодержавному, так і на регіональному рівні;
- недостатній розвиток рекреаційної інфраструктури;
- невідповідність зростання ринку курортних, лікувальних та туристичних послуг порівняно з рівнем вимог європейських стандартів;
- різна форма власності окремих туристичних та курортно-оздоровчих об'єктів, складний механізм підпорядкування і, як наслідок, відсутність відповідальності та неможливість єдиного управління розвитком галузі;
- незадовільний стан, руйнування багатьох пам'яток архітектури, відсутність реставраційних робіт, використання їх не за призначенням, що значно зменшує їх цінність як екскурсійного об'єкта та ускладнює їх залучення до туристичного використання;
- низькі темпи інвестицій в туристсько-рекреаційну галузь регіону.

З метою вирішення цих проблем в регіоні до стратегій та планів соціально-економічного розвитку областей включається і розвиток рекреаційно-туристичної галузі, розробляються конкретні проекти.

Найбільш важливим кроком останнім часом стала Державна цільова соціальна програма розвитку в Україні спортивної та туристичної інфраструктури у 2011-2022 рр. прийнята Кабінетом Міністрів України у червні 2011 р.

Держава розпочинає системний і поступовий наступ на:

- лібералізацію стосунків у сфері туризму;
- популяризацію туризму як стратегії розвитку окремих регіонів і держави загалом;
- забезпечення інституціональної підтримки розвитку туризму;
- ефективне заохочування ресурсів для розвитку галузі;

- приватизацію колосальної за обсягом бази оздоровчих закладів, яка досі існує в режимі "радянських економічних реалій" [1].

Перетворення малих історичних міст в сучасні туристичні центри є складним комплексним завданням, яке можна вирішити тільки спільними зусиллями всіх зацікавлених сторін – і територіальної громади, і держави. Тільки за такої співпраці можливі швидкі позитивні зрушення.

Сьогодні на порядку денному розроблення та запровадження місцевої політики, яка стимулюватиме економічний розвиток та співпрацю бізнесу і громади. Ключовими завданнями такої політики є:

- створення готельної, транспортної та сервісної інфраструктури малих історичних міст;
- формування характерних туристичних продуктів;
- розвиток місцевих інститутів підтримки туризму;
- пошук та залучення зовнішніх та внутрішніх ресурсів;
- захист та лобювання загальних інтересів малих історичних міст.
- формування бачення майбутнього розвитку малих міст;
- створення програм регіонального і місцевого розвитку на базі місцевих ресурсів;
- синхронізація зусиль стратегічних партнерів – держава, місцева самоврядування, бізнес.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, до переваг розвитку туризму в малому історичному місті належать:

- збільшення грошового потоку в регіон, зокрема приплив іноземної валюти;
- зростання валового національного продукту;
- створення нових робочих місць;
- реформування структури відпочинку, яку може бути використано як туристами, так і місцевим населенням;
- залучення капіталу, зокрема й іноземного.

Недоліки розвитку туризму проявляються в тому, що туризм:

впливає на зростання цін на місцеві товари і послуги, на земельні та інші природні ресурси і нерухомість;

- сприяє відтоку грошей за кордон внаслідок туристського імпорту;
- спричинює екологічні і соціальні проблеми;
- може завдавати шкоди розвитку інших галузей.

Отже, розвиток туризму на базі малих історичних міст дає змогу:

- ефективно вирішити одну з найбільш складних містобудівних проблем стримування зростання великих міст-курортів шляхом розвитку нових і малих курортів, що мають хороші умови для розвитку;
- сприяти подоланню інерції і відмові від традиційного підходу до розвитку тільки популярних курортів, переорієнтації рекреаційного будівництва на нові, не освоєні ще райони, зниженню цим самим рекреаційних навантажень у функціонуючих переуцільнених районах, що дасть змогу підвищити комфортність відпочинку і його оздоровчі функції;
- використовувати природні багатства на основі оцінювання рекреаційних ресурсів і територій, визначити на цій основі спеціалізацію курортів, зон відпочинку і туризму за призначенням, а також включення в їх планувальну структуру найбільш цінних природних ландшафтів;

- забезпечити централізацію комунально-господарського обслуговування, інженерних мереж, а також створити зручні для мешкання місцевих жителів поселення;
- створити диференційовану за призначенням систему транспортних комунікацій, що забезпечують зручні зв'язки в межах міста, з виведенням транзитного руху за його межі;
- істотно понизити капіталовкладення в експлуатаційні витрати і цим самим більш ефективно вирішувати соціально-економічні завдання розвитку туризму в малих історичних містах України.

Розквіт туризму як стратегічної галузі в малих історичних містах України передбачає наявність високопрофесійної творчої ініціативи мільйонів людей, які перетворюють притаманну всім українцям гостинність у потужний конкурентоспроможний туристичний продукт.

Література

1. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.logincee.org/file/4929/library>.
2. Уй Сяоань. Туристические города и городской туризм / Уй Сяоань // Туристический журнал. – Пекин, Китай, 2001. – № 6. – С. 8-12.
3. Преображенский В.С. География и отдых / В.С. Преображенский, Ю.А. Веденин. – М. : Изд-во "Знание", 1971. – 48 с.
4. Закон України "Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку малих міст" (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004. – № 24, ст. 332) {Із змінами, внесеними згідно із Законом N 4731-VI (4731-17) від 17.05.2012}.
5. Фоменко Н.В. Рекреаційні ресурси та курортологія / Н.В. Фоменко. – К. : Вид-во "Центр навч. літ-ри", 2007. – 312 с.
6. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.rae.ru/forum2012/316/3068>

Головко О.М., Брецько Э.Ю. Перспективные направления развития туризма в малых городах

Отражено состояние развития туризма в малых исторических городах, исследовано значение развития туризма в малых городах Украины, проанализированы проблемы и перспективы развития туристической сферы и обоснована необходимость полноценного сотрудничества власти с бизнесом и населением для улучшения туристической привлекательности малых исторических городов, выделены туристические возможности малых исторических городов Украины.

Ключевые слова: туризм, малые исторические города, развитие туристической отрасли, проблемы развития туризма, государственная программа развития туризма.

Holovko O.N., Brezko E.Yu. The tourism development for perspectives in small towns

The tourism development in the small historic towns are presented in this article, the touristic development are investigated in small cities of Ukraine, the problems and prospects of tourism development and the necessity of full cooperation are analyzed with the authorities and business communities to improve the tourism attractiveness of small historic towns, opportunities for tourism in small historic cities of Ukraine are highlighted.

Keywords: tourism, small historic towns, the development of the tourism industry, the problems of the development of tourism, the state program for the development of tourism.